

Monika Utzig

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

WYDATKI KONSUMPCYJNE W WIEJSKICH I MIEJSKICH GOSPODARSTWACH DOMOWYCH JAKO MIARA ICH POZIOMU ŻYCIA

*URBAN AND RURAL HOUSEHOLDS' CONSUMPTION EXPENDITURES AS A MEASURE
OF THEIR LEVEL OF LIVING*

Słowa kluczowe: poziom życia, ludność wiejska i miejska, wydatki konsumpcyjne

Key words: level of living, urban and rural people, consumption expenditure

JEL codes: E20, I30, R20

Abstrakt. Celem opracowania jest porównanie poziomu życia w wiejskich i miejskich gospodarstwach domowych. Przedstawiono definicje oraz miary poziomu życia. Następnie oceniono poziom życia w wiejskich i miejskich gospodarstwach domowych z wykorzystaniem danych z Budżetów gospodarstw domowych. Jako mierników użyto wydatków na zdrowie, transport, rekreację i kulturę, edukację, restaurację i hotele oraz napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki. Stwierdzono, że wartość i udział wydatków zarówno na kulturę i rekreację, jak i na hotele i restauracje były wyższe w miejskich gospodarstwach domowych niż w wiejskich. Poziom życia w wiejskich gospodarstwach domowych był niższy niż w miejskich, ale różnice zmniejszały się w czasie.

Wstęp

Pojęcie jakości życia stało się przedmiotem analizy ekonomicznej w latach 60. XX w. jako alternatywa dla dominującego dotychczas celu rozwoju społecznego, czyli dobrobytu utożsamianego z bogactwem materialnym [Panek 2015, s. 4]. Badając poziom życia ludności uwzględnia się warunki, w jakich funkcjonuje gospodarstwo domowe, natomiast przedmiotem zainteresowania badaczy jakości życia jest stopień zadowolenia z warunków życia [Murawska 2012, s. 170].

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji pojęcia poziomu życia, przy czym brakuje jednoznacznej definicji akceptowanej przez wszystkich badaczy [Kalinowski 2015, s. 13]. Według Janusza Piasnego poziom życia ludności określa jakość warunków egzystencji w kontekście zaspokojenia ważniejszych potrzeb, urządzenia się, wygody i przyjemności życia, przy czym zależy nie tylko od stopnia ich zaspokojenia, ale również ilości czasu poświęconego na pracę, jej uciążliwości oraz sposobów spędzania wolnego czasu [Piasny 1993, s. 73]. Według Czesława Bywalca, poziom życia jest to stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikający z konsumpcji dóbr materialnych i usług oraz wykorzystania walorów środowiska naturalnego i społecznego. Poziom życia jest zatem relacją pomiędzy potrzebami a ich zaspokojeniem [Bywalec 2007, s. 33], natomiast Teresa Słaby definiowała poziom życia jako stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i kulturalnych przy istniejącej infrastrukturze umożliwiającej to zaspokojenie [Słaby 1990].

Jedną z większych barier poprawy poziomu i jakości życia na obszarach wiejskich jest słabo rozwinięta infrastruktura techniczna. Należy jednak zauważyć, że w tym zakresie w ostatnich latach zachodzą znaczne pozytywne zmiany [Murawska 2012, s. 179]. Istotne jest również to, że poziom dochodów gospodarstw domowych w znacznym stopniu determinuje zarówno poziom, jak i strukturę wydatków konsumpcyjnych, a tym samym możliwości zaspokajania potrzeb [Chmielewska 2015, s. 320]. Dochód przypadający na osobę w wiejskim gospodarstwie domowym jest przeciętnie niższy niż w wiejskim, co wynika z faktu, że najlepiej płatne miejsca

pracy znajdują się najczęściej w największych miastach [Kozera i in. 2014, 92]. Z drugiej strony, obserwowana jest w ostatnich latach poprawa sytuacji dochodowej gospodarstw domowych, która przenosi się na większy udział wydatków na dobra i usługi zaspokajające inne niż najpilniejsze potrzeby [Łącka 2017, s. 40].

Do mierzenia poziomu życia stosuje się zarówno wskaźniki szczegółowe, charakteryzujące warunki bytowe społeczeństwa w różnych obszarach, jak i wskaźniki syntetyczne, do których można zaliczyć, takie jak: wartość dochodu narodowego na mieszkańca, wartość spożycia na osobę oraz dochody [Piasny 1993, s. 75-76]. Wyodrębnienie mierników poziomu życia najczęściej następuje w oparciu o wyszczególnienie potrzeb ludzkich. Można wyróżnić potrzeby żywieniowe, mieszkaniowe, zdrowotne, kulturowe i bezpieczeństwa lub pogrupować je w potrzeby wyższego i niższego rzędu [Bywalec 2007, s. 174]. Wielkość realizowanej konsumpcji nie wskazuje na stopień zaspokojenia potrzeb, a podejmując się oceny poziomu życia niemal zawsze trzeba odnieść wielkość konsumpcji do potrzeb społecznych i określić stopień ich zaspokojenia [Bywalec 1991, s. 195]. Zgodnie z teorią dochodu relatywnego Jamesa Duesenberry'ego, użyteczność z konsumpcji zależy od tego, ile konsumuje gospodarstwo domowe w relacji do pozostałych, z którymi się porównuje [Duesenberry 1949, s. 19]. Może się zatem okazać, że taka sama kwota wydatków konsumpcyjnych w różnym stopniu zaspokaja potrzeby ludzi żyjących w różnych środowiskach – mających w związku z tym różne potrzeby. Z drugiej strony, w ostatnich latach można zaobserwować zmniejszanie się dysparytetu dochodowego pomiędzy ludnością wiejską i miejską [Utzig 2014] czy też rolniczą a nierolniczą, definiowanego jako różnica pomiędzy dochodem na zatrudnionego w rolnictwie a występującym w innych działach gospodarki [Wiśniewska 2008, s. 453], co może pociągać za sobą upodabnianie się potrzeb konsumpcyjnych.

Artur Czech i Teresa Słaby uznali, że miernikiem zarówno poziomu, jak i jakości życia jest cecha obejmująca zagregowaną wartość wydatków, które mogą być kojarzone ze spędzaniem czasu wolnego. Wyniki badań dotyczących poziomu życia gospodarstw domowych pokazują, że cechami odnoszającymi się do wydatków konsumpcyjnych najbardziej różnicującymi gospodarstwa domowe w poszczególnych województwach są udziały wydatków na: alkohol, wyroby tytoniowe i narkotyki, zdrowie, transport oraz wydatków związanych ze spędzaniem czasu wolnego bez wydatków na łączność [Czech, Słaby 2017].

Material i metodyka badań

Celem opracowania jest ocena poziomu życia oraz jego zmian w czasie wiejskich i miejskich gospodarstw domowych przy wykorzystaniu informacji o ich wydatkach konsumpcyjnych.

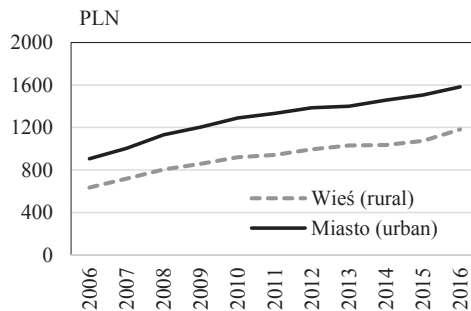
Przyjęto hipotezę, że w badanym okresie zmniejsza się dystans pomiędzy wiejskimi a miejskimi gospodarstwami domowymi pod względem poziomu życia mierzonego wydatkami konsumpcyjnymi. Do analiz wykorzystano dane pochodzące z Budżetów gospodarstw domowych GUS za lata 2006-2016. Do oceny poziomu życia wiejskich i miejskich gospodarstw domowych wykorzystano wartości przeciętnych miesięcznych wydatków konsumpcyjnych przypadających na osobę w gospodarstwie domowym oraz udział poszczególnych wydatków w wydatkach ogółem. Uwzględniono wydatki na dobra i usługi wiążące się z zagospodarowaniem wolnego czasu i takie, które świadczą o wyższym stopniu zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu, czyli wydatki na: alkohol, wyroby tytoniowe i narkotyki, zdrowie, transport, rekreację i kulturę, edukację i restauracje i hotele.

Wyniki badań

Dochody gospodarstw domowych determinują wielkość i strukturę wydatków konsumpcyjnych. Na rysunku 1 zaprezentowano wysokość przeciętnych dochodów do dyspozycji na osobę w wiejskich i miejskich gospodarstwach domowych w okresie 2006-2016.

W latach 2006-2016 odnotowano nominalny wzrost dochodów do dyspozycji zarówno w miejskich gospodarstwach domowych (o 74%), jak i wiejskich (o 84 %). W ujęciu realnym wzrost ten wyniósł odpowiednio 43 i 53%. Tylko w niewielkim stopniu wpłynęło to na zmniejszenie dysparytetu dochodowego pomiędzy ludnością wiejską a miejską. W 2006 roku przeciętny dochód do dyspozycji na osobę w wiejskim gospodarstwie domowym wynosił 70% jego poziomu w miejskim gospodarstwie domowym, w 2016 roku relacja ta kształtowała się na poziomie 75%. Można zatem stwierdzić, że sytuacja dochodowa wiejskich gospodarstw domowych uległa niewielkiej poprawie.

W tabeli 1 zaprezentowano wartość wydatków konsumpcyjnych świadczących o poziomie życia w miejskich i wiejskich gospodarstwach domowych w pierwszym i ostatnim roku badanego okresu.

Rysunek 1. Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na osobę w gospodarstwach domowych

Figure 1. Average monthly disposable income per capita in households

Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2007-2017]

Source: own study based on [GUS 2007-2017]

Tabela 1. Wybrane przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym

Table 1. Selected average monthly expenditures per capita in household

Wydatki/Expenditures	Miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie /Monthly expenditures per capita in household [PLN]			
	wiejskie/ rural		miejskie /urban	
	2006	2016	2006	2016
Zdrowie/Health	28,17	47,38	41,8	68,94
Transport/Transport	58,61	87,62	69,46	105,30
Rekreacja i kultura/Recreation and culture	30,74	53,19	67,19	93,97
Edukacja/Education	5,67	7,2	13,41	12,98
Restauracje i hotele/Restaurants and hotels	7,36	28,07	19,16	62,91
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki/Alcoholic beverages, tobacco and narcotics	16,25	23,4	22,32	30,91

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Wydatki konsumpcyjne każdej z analizowanych kategorii w wiejskich gospodarstwach domowych były niższe niż w miejskich, co wskazuje na niższy poziom życia, przy założeniu, że potrzeby wiejskich i miejskich gospodarstw domowych kształtują się podobnie. Najmniejsze dysproporcje występowały w przypadku wydatków na transport (obejmujących zarówno nowe i używane środki transportu, jak i ich eksploatację oraz usługi transportowe). W wiejskich gospodarstwach domowych wydatki te stanowiły 84-83% poziomu odnotowanego w gospodarstwach domowych w miastach. Natomiast największe dysproporcje występowały w zakresie poziomu wydatków na restauracje i hotele (relacja wieś/miasto 38% w 2006 roku i 45% w 2016 roku), edukację (42% w 2006 roku i 55% w 2016 roku) oraz rekreację i kulturę (46% w 2006 roku i 57% w 2016 roku), co świadczy z jednej strony, o niższym poziomie życia wiejskich gospodarstw domowych niż miejskich, a z drugiej, o relatywnej poprawie poziomu życia wiejskich gospodarstw domowych.

Tabela 2. Udział wybranych przeciętnych miesięcznych wydatków w wydatkach ogółem w gospodarstwie domowym

Table 2. The share of selected average monthly expenditures in total expenditures in household

Wydatki/ <i>Expenditures</i>	Udział miesięcznych wydatków / <i>The share of average monthly expenditures [%]</i>			
	wiejskie/ <i>rural</i>		miejskie / <i>urban</i>	
	2006	2016	2006	2016
Zdrowie/ <i>Health</i>	4,7	5,1	5,0	5,5
Transport/ <i>Transport</i>	9,7	9,4	8,3	8,4
Rekreacja i kultura/ <i>Recreation and culture</i>	5,1	5,7	8,1	7,5
Edukacja/ <i>Education</i>	0,9	0,8	1,6	1,0
Restauracje i hotele/ <i>Restaurants and hotels</i>	1,2	3,0	2,3	5,0
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki/ <i>Alcoholic beverages, tobacco and narcotics</i>	2,7	2,5	2,7	2,5

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Kolejnym wskaźnikiem był udział wydatków na dobra i usługi służące do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu w wydatkach ogółem (tab. 2).

Poza udziałem wydatków na transport, który w wiejskich gospodarstwach domowych był wyższy niż w miejskich (z powodu mniejszej dostępności publicznego transportu zbiorowego), udział pozostałych wyodrębnionych kategorii wydatków konsumpcyjnych w wiejskich i miejskich gospodarstwach domowych był na podobnym poziomie lub wyższym w miejskich gospodarstwach domowych. Największe dysproporcje występowały w przypadku udziałów wydatków na restauracje i hotele oraz na rekreację i kulturę. Udział wydatków na rekreację i kulturę w wydatkach ogółem zwiększył się w wiejskich gospodarstwach domowych, a zmniejszył w miejskich, co wskazuje na relatywną poprawę poziomu życia w wiejskich gospodarstwach domowych w stosunku do zamieszkujących miasta. Z kolei udział wydatków na rekreację i kulturę zwiększał się zarówno w miejskich, jak i wiejskich gospodarstwach domowych, przy czym w wiejskich gospodarstwach domowych był on około dwukrotnie niższy niż w miejskich. Również dane zamieszczone w tabeli 2 wskazują na zmniejszanie się dysproporcji w zakresie poziomu życia pomiędzy domowymi wiejskimi i miejskimi gospodarstwami.

Podsumowanie

Poziom życia jest rozumiany jako stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikający z konsumpcji dóbr materialnych i usług. Na podstawie danych dotyczących wartości oraz udziałów wydatków na dobra i usługi wiążące się z zagospodarowaniem czasu wolnego oraz zaspokajających potrzeby wyższego rzędu, wskazano, że poziom życia w wiejskich gospodarstwach domowych w latach 2006-2016 był niższy niż w miejskich. Jednocześnie w badanym okresie obserwowane były symptomy świadczące o zmniejszaniu tej dysproporcji w zakresie poziomu życia. W szczególności wartość wydatków na rekreację i hotele oraz na rekreację i kulturę zwiększała się szybciej w wiejskich gospodarstwach domowych niż w miejskich. Dodatkowo należy zauważyć, że przyczyną względnej poprawy poziomu życia w badanym okresie w wiejskich gospodarstwach domowych mogło być polepszenie sytuacji dochodowej tych gospodarstw.

Literatura/Bibliography

- Bywalec Czesław. 1991. Rozwój gospodarczy a poziom życia ludności (Economic Growth the Standard of Living. Social Aspects of Economic Activity). *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* LIII (4): 191-202.
- Bywalec Czesław. 2007. *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania* (Consumption in theory and practice of management). Warszawa: PWN.
- Chmielewska Barbara. 2015. Nierówności społeczne w aspekcie zróżnicowania wydatków gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej (Social Inequalities in Terms of Diversity of Household Expenditure in EU Countries). *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 41 (1): 319-328.
- Czech Artur, Słaby Teresa. 2017. Ocena poziomu życia gospodarstw domowych według województw – meandry analizy taksonomicznej (The assesement of Polish households living standards in voivode-ships – the meanders of taxonomic analysis). *Wiadomości Statystyczne* 10 (766): 19-37.
- Duesenberry James. 1949. *Income, saving and the theory of consumer behavior*. Cambridge: Harvard University Press.
- GUS. 2007-2017. *Budżety gospodarstw domowych* (Household Budget Survey). Warszawa: GUS.
- Kalinowski Sławomir. 2015. *Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach* (Standard of living of rural population with uncertain income). Warszawa: PWN.
- Kozera Agnieszka, Joanna Stanisławska, Feliks Wysocki. 2014. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych zamieszkujących obszary wiejskie w Polsce po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej (The financial situation of households in rural areas in Poland in the context of european integration). *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich* 101 (2): 91-101.
- Łącka Irena. 2017. Sytuacja dochodowa wiejskich gospodarstw domowych w Polsce w latach 2007-2014 i jej skutki (Incom situation of rural households in Poland between 2007 and 2014 and its effects). *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych* 1: 29-42, doi: <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2017.1.29>.
- Murawska Anna. 2012. Zmiany w poziomie i jakości życia ludności na obszarach wiejskich w Polsce (Changes in the level and quality of life of the population in rural areas in Poland). *Journal of Agri-business and Rural Development* 3 (25): 169-180.
- Panek Tomasz. 2015. Hierarchiczny model pomiaru jakości życia (Hierarchical model of life quality measurement). *Wiadomości Statystyczne* 6 (649): 1-22.
- Piasny Janusz. 1993. Poziom i jakość życia ludności oraz źródła i mierniki ich określania (Standard and quality of living). *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* LV (2): 73-92.
- Słaby Teresa. 1990. Poziom życia, jakość życia (Level of living, quality of living). *Wiadomości Statystyczne* 6: 8-10.
- Utzig Monika. 2014. Konwergencja dochodowa ludności wiejskiej i miejskiej w Polsce (Income convergence of population fo urban and rural areas in Poland). *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich* 101 (4): 144-152.
- Wiśniewska Joanna. 2008. Pojęcie parytetu dochodowego w naukach rolniczych (The notion of income parity in agricultural sciences). *Roczniki SERiA* X (1): 452-457.

Summary

The aim of the study was to compare urban and rural households' level of living. Definitions and measures of level of living were presented. Then level of living in rural and urban households as well as its changes were evaluated using the data from Household Budget Surveys. Expenditures on health, transport, recreation and culture, education, restaurants and hotels and alcoholic beverages, tobacco and narcotics were used as a measures. The results shows that the level and the share of consumption expenditures on recreation and culture as well as on restaurants and hotel were higher in urban than in rural households. The level of living in rural households is lower than in urban ones but the difference is decreasing.

Adres do korespondencji
dr Monika Utzig
orcid.org/0000-0003-4143-967X
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 37
e-mail: monika_utzig@sggw.pl